

Политическите нагласи през 2008: устойчива апатия

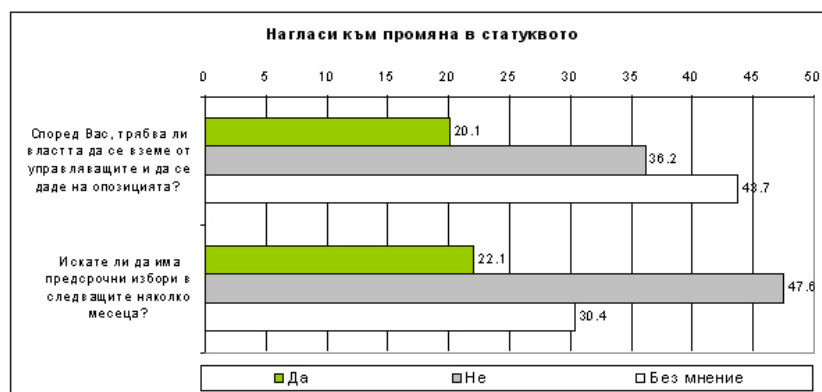
"Който и да дойде на власт, нещата няма да се подобрят". Така смятат 40 процента от българските граждани, сочи изследване на общественото мнение на Институт "Отворено общество" – София. Освен това всеки четвърти споделя мнението, че не харесва работата на правителството, но не би подкрепил предсрочното му сваляне.

Дори и само тези данни показват, че политическата апатия сред българите през 2008 година е станала като че ли още по-устойчива.

Светлана Аврамова

Данните от изследванията на Институт "Отворено Общество" за февруари, юни и октомври сочат, че политическите нагласи не са се променили осезаемо през цялата 2008 година. Вероятно е през следващите месеци тези нагласи да претърпят промяна вследствие на очертаващото се нарастване на безработицата като отражение на кризата в реалния сектор на икономиката и наложените санкции от ЕК. През октомври обаче, скептичните настроения на съществена част (40%) от пълнолетното население намират израз в преобладаващия мотив за отказ от участие в избори: "Защото няма смисъл - който и да дойде на власт, нещата няма да се подобрят."

Графика 1

72% от пълнолетните се страхуват, че през следващите години животът ще става все по-несигурен и че престъпността ще се увеличи. За 55% положението в страната и сега е нетърпимо. Над 50% оценяват възможностите си като влошени в сравнение с преди пет години – могат например да си позволят по-малко качествени услуги, покупки, развлечения и пътувания. Повечето хора, се опасяват, че децата и внуците им ще напуснат България; те допускат, че младите могат да се реализират успешно именно ако заминат в чужбина.

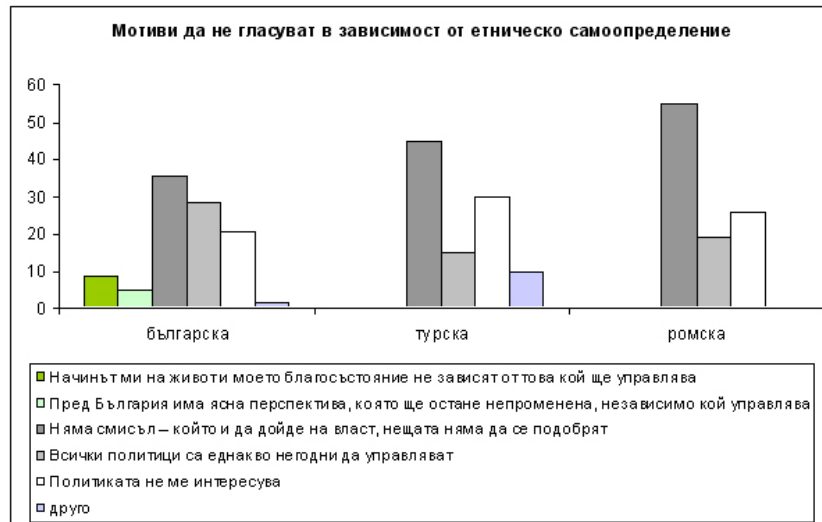
Няма институция в страната, която да е спечелила доверието поне на половината от избирателите (вкл. президентът, който традиционно се ползва с най-високо доверие, сега е под 50%).

Девет десети от пълнолетните българи заявяват, че не се спазват законите в страната. Според над половината избиратели в страната законите не се спазват най-често от политиците. На въпроса "Кой най-много носи отговорност за липсата на осъдителни присъди срещу големи босове от престъпния свят?", отново с най-голям относителен дял (38.3 %) са посочени не органите на реда и правосъдието, а политиците.

Отсъства ясно изразена масова нагласа не само към предсрочни избори, но и към радикални промени в управлението. Инициативата на опозиционни партии за "уволнение на правителството" е неприемлива за 4/5 от пълнолетните. Всеки четвърти респондент споделя мнението, че не харесва работата на правителството, но не би подкрепил предсрочното му сваляне, а всеки пети – че правителството се справя дотолкова, доколкото му позволяват обстоятелствата.

Защо голяма част от избирателите не проявяват желание да упражнят правото си на глас? Отсъствие на интерес към политиката въобще се среща 3 пъти по-рядко като мотив за не-гласуване, отколкото скептицизма и неверието, че изборът на едни или други народни представители, може да доведе до положителни промени за страната или за отделния избирател. В същото време, твърде малко са гражданите, които се чувстват независими от политиката и управлението – 8 % от заявителите, че няма да гласуват, като сред малцинствените групи този дял "независими" е нулев.

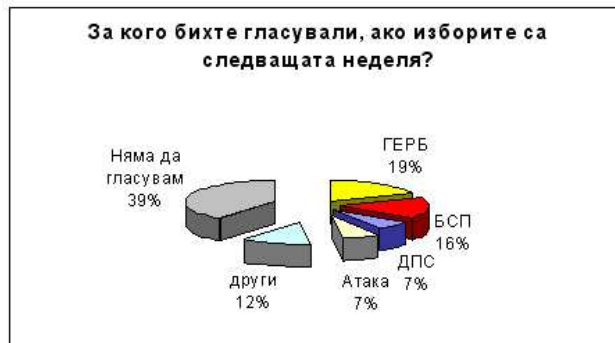
Графика 2

Електорални нагласи през февруари – октомври 2008 г.

Склонност да гласуват на парламентарни избори, проявяват около 60 % от потенциалните избиратели. Разпределението на преизчисления вот показва, че никоя от политическите сили не би могла да събере мнозинство и да състави самостоятелно правителство. ГЕРБ събират 31.5% от заявителите намерение да гласуват.

Графика 3

В 12-те процента "други" са събрани резултатите за политически сили, които по отделно са в рамките на статистическата грешка. Така за СДС, ДСБ и НДСВ относителните дялове избиратели са съответно 3.1, 2,5 и 2.2 на сто. Преизчислението им сред гласуващите показва, че СДС минава 4-процентната бариера, ДСБ е на границата, а НДСВ не би получила представителство в парламента през октомври 2008 г.

Сравнение на данните от изследванията през февруари, юни и октомври 2008г. сочат, че електоралните нагласи не са се променили особено през цялата година. Дори не би било коректно да се коментират тенденции, тъй като разликите в резултатите за всяка от политическите сили са в рамките на стохастичната грешка. За някои от политическите сили все пак ще е важно да съпоставят тези резултати във времето и да формулират възможни хипотези в зависимост от динамиката на социалния контекст в съответния период.

Например, дали наистина (и защо) малкото потенциални гласове за СДС намаляват, а за ДСБ се увеличават.

Биха гласували за:	Февруари '08	Юни '08	Октомври '08
	%	%	%
ГЕРБ	21.1	18.1	19.0
БСП	16.0	17.0	15.9
Атака	5.6	5.4	6.6
ДПС	7.9	5.4	6.6
СДС	4.3	3.3	3.1
ДСБ	1.1	1.5	2.5
НДСВ	1.8	2.8	2.2
ВМРО	1.0	0.4	0.6
друга	3.6	3.5	4.1
Няма да гласувам	37.6	42.7	39.6
Общо:	100.0	100.0	100.0

На този фон е важно да се има предвид, че делът на гражданите, които изразяват предпочитания към някоя политическа сила, спада осезаемо през пролетта, но общо взето се движи около 60-те процента.

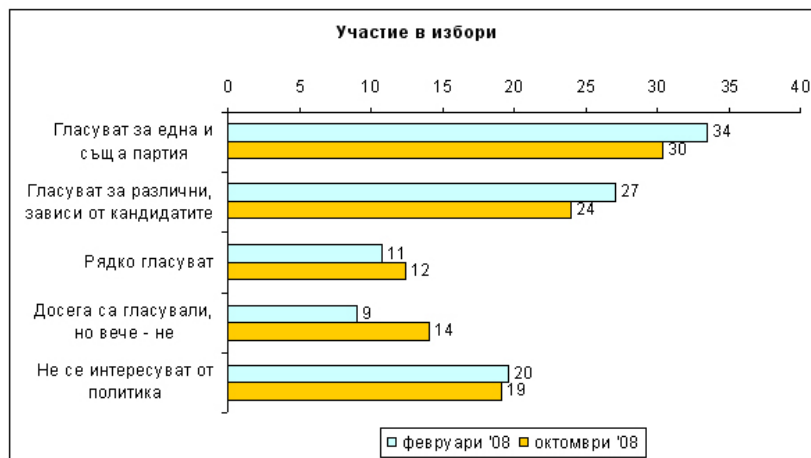
Графика 4

Принципни нагласи за участие в избори

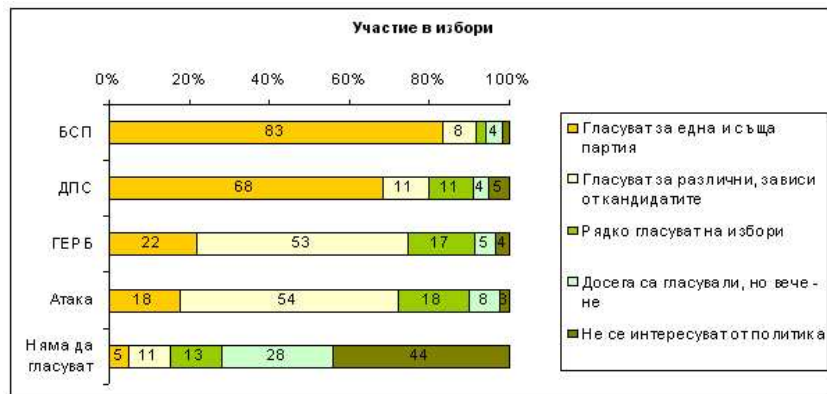
В сравнение с началото на годината, резултатите от есента показват, че 1/5 част от гражданите продължават да не се интересуват от политика, а най-малко 9/10 от тях последователно не участват в политически избори. През октомври има леко увеличение на самоопределилите се като активни избиратели, за сметка на онези, които през февруари са били по-склонни да пропуснат следващи избори. Други 20-24% или гласуват по изключение, или са гласували редовно в миналото, но са престанали, или имат това намерение.

Графика 5

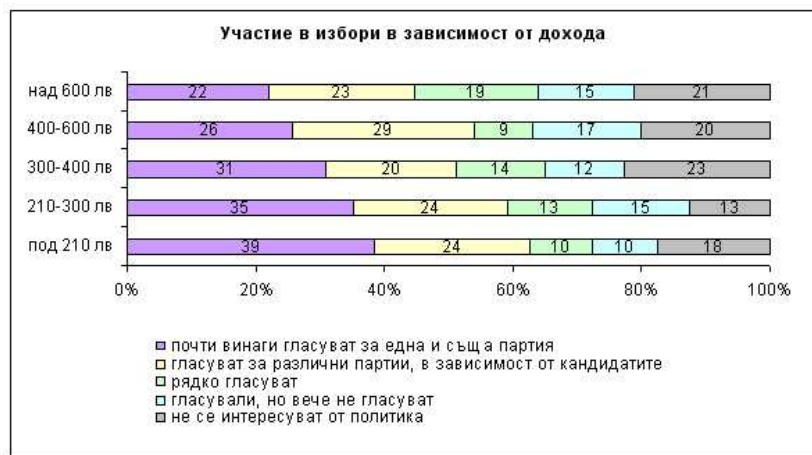
Най-общо, преобладава делът на последователните гласоподаватели, като 1/3 от пълнолетните граждани гласува почти винаги за една и съща политическа сила. Това е валидно за над 80% от симпатизантите на БСП, за 70% от поддръжниците на ДПС, както и за повечето привърженици на СДС, които отново ще гласували за него.

Графика 6

Определена връзка показва и разрезът според дохода средно на член от домакинството – разпространението на предаността към избраната веднъж партия се увеличава успоредно с намаляването на дохода на домакинството.

Графика 7

Заедно с това, този вид лоялност е по-характерна за възрастните (над 60 г.), за избирателите със сравнително ниско образование, за живеещите в селата и по-често за турската, отколкото за другите етнически групи. Пак в селата, (но и в областните градове) се срещат активни "нелоялни", избиратели, които гласуват за различни политически сили. Интересен резултат е, че в селата е най-малък относителният дял на пълнолетните, които не се интересуват от политиката – 14 срещу 24 на сто в малките градове. Такива, които се определят като рядко гласувачи или които вече са се отказали да гласуват се срещат най-често в столицата.

Сред гражданите, които гласуват за различни политически сили, предпочитанията за следващите избори са към ГЕРБ и три пъти по-малко – към Атака. Останалите партии могат да разчитат на малък дял от тази категория, а 17% от нея заявяват, че този път изобщо не биха гласували. С нагласа да не гласуват на парламентарните избори са най-вече заявилите, че не се интересуват от политиката – 91%. Но предположението, че тези, които се определят по принцип като рядко гласувачи, ще пропуснат и следващите избори, се потвърждава само отчасти (41%). Всеки четвърти от тях би дал гласа си за ГЕРБ. Сред останалите има повече или по-малко потенциални гласоподаватели и за други партии (9%), като по-голям дял е ориентиран към ДСБ, отколкото към СДС. (следва да се отчете, че се разглеждат малки стойности, които само насочват вниманието.)

Оказва се, че въпреки отговора си "досега съм гласувал на избори, но вече престанах", 22 % от респондентите не изключват бъдещо участие. За тях има вероятност да гласуват – най-малко за СДС и ДСБ, повече за ГЕРБ и БСП.

Профили на симпатизантите

Най-често подръжници на Социалистическата партия се срещат в селата, особено на Северозападния район, сред възрастовите групи на 60 и повече години, сред респондентите с основно образование, с ниски

доходи и сред ромите. Обратно – за ГЕРБ са готови да гласуват най-вече измежду 30-40 годишните със средни доходи, висшистите, живеещите в областните градове (но не и в София), най-много от Югоизточния район.

Противоборство между ДПС и Атака се разразява най-интензивно в Североизточния район, където най-често поддръжниците на ДПС са турци в активна възраст с основно образование и ниски доходи, предимно в селата, а на Атака – в областните градове, българи на средна възраст, със средно образование и средни доходи.

Биха гласували за:

БСП		ГЕРБ	
<i>Най-много сред:</i>		<i>Най-малко сред:</i>	
живеещи в Северозападния район на България	в селата	живеещи в Югозападния район на България	в столицата
над 60-годишните	с основно образование	над 30-годишните	с висше образование
ромите	с ниски доходи	турците	с високи доходи
ГЕРБ		ГЕРБ	
в Югоизточния район на България	в областните градове	в Североизточния район на България	в София
30-40 годишните	с висше и полу-висше образование	над 60-годишните	с начално и по-ниско образование
българи	със средни доходи	турци	с най-ниски доходи
ДПС		ДПС	
в Североизточния район на България	в селата	в Северозападния район на България	в столицата
30-60 годишните	с основно образование	над 60 годишните	с висше образование
турци	с ниски доходи	българи	с високи доходи
Атака		Атака	
в Североизточния район на България	в областните градове	в Южен централен район на България	в столицата
около 50 годишните	българи	около 25 годишните	турци
със средни доходи		с високи доходи	

Вот в зависимост от дохода

Политическа сила	Чист доход средно на член от домакинството					
	под 210 лв.	210-300 лв.	300-400 лв.	400-600 лв.	Над 600 лв.	средно
ГЕРБ	14.4	17.1	23.3	22.5	19.9	19.0
БСП	18.4	23.4	18.0	12.5	11.2	15.9
ДПС	15.2	7.0	4.1	3.3	1.0	6.6
Атака	6.5	8.9	7.0	6.3	5.8	6.6
друга						12.5
Няма да гласувам	35.4	34.8	38.4	41.7	44.2	39.7
общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Някои безпокойства на електората

Средно за населението над 18 г. възраст, преобладава чувството за икономическа несигурност. За високия дял на опасенията от бедност или обедняване, осезаемо натежава изразеният страх на най-възрастните. С други думи, картината изглежда по-оптимистична, ако се съди само по мненията на хората в активна възраст. Когато се изследват електорални нагласи обаче, е важно да се напомни, че над 60-годишните представляват сериозна част от избирателите в страната, а сред избирателите те са и най-активните. Според изследването 15% от най-възрастните нямат намерение да гласуват, срещу 40% от младите на 18-30 години. Съществени са разликите в масовостта на страховете сред най-младите и най-възрастните. Опасения, свързани с разходите за отопление през настъпващата зима например, са изразили всички възрасти (обществено-политически и медиен хит през есента), но тази тревога споделят половината от 18-30 годишните и 70% от над 60 годишните. Още по-показателно е, че при средно под 50% притеснени за изхранването си, сред 18-45 годишните те са 36-37%, а сред 60 годишните са болшинство (58%).

Разрезът на опасенията по възрастови групи донякъде кореспондира на разреза по заявените електорални нагласи според най-общо очертаните социо-демографските профили на симпатизантите на по-масово подкрепяни политически сили. Сред възнамеряващите да гласуват за БСП се срещат най-много притеснени за храната, лекарствата и отоплението си (съответно 48, 62, 62 на сто). До тези резултати са близки показаните от гласуващите за ДПС (съответно 46, 60, 57 на сто). Най-много от склонните към подкрепа за ДПС (65%), както и за Атака (58%), се страхуват от силно спадане на доходите си, но по-малка част – за разходите си за храна, отопление и лекарства, в сравнение с избирателите на БСП. Интересна подробност е, че сред симпатизантите на Атака е най-голям относителният дял (44%) на притеснените за разходите си по кредити, а не за насъщния.

Повечето симпатизанти на БСП и ДПС се страхуват, че децата и/или внуците им ще напуснат България. По въпроса доколко се опасяват от етнически конфликт, впечатлява разликата в отговорите от поддръжници на Атака и от ДПС: такъв проблем ни застрашава според 43% от привържениците на Атака срещу само 20% от ДПС.

Мотиви за избор на политическа сила

Сред предложените като възможни мотиви за избор на политическа сила, най-често посочваният (20% от запитаните) е доверието в кандидатите. С 4% по-малко са прагматичните съображения, свързани с предлаганите от кандидатите решения по конкретни засягащи ги проблеми. Следват по 14% отговорили, че по-важно за решението им е кой и какъв е лидерът на партията, за която гласуват или принципите, ценностите, възгледите, които изповядват политическите сили и/или техните кандидати. Онези, които не намират удовлетворяващи ги партии по изредените критерии (12%), просто избират "най-малкото зло".

Доверието в кандидата е най-важен фактор за решението на живеещите в селата, за най-възрастните, ниско-образованите и за етническите турци. По предлаганите от партиите конкретни решения, най-често се ориентират граждани в областните градове, висшисти и роми. Младите, столичаните, заможните избират по-често от останалите, "най-малкото зло" за момента.

Ценностите и възгледите на съответната партия са решаващи както за по-възрастните избиратели в малките населени места, така и за гласоподавателите от домакинства с високи доходи (21% срещу 11% избор заради личността на лидера) . За висшистите този фактор, както и предлаганите конкретни решения по въпроси, които ги засягат, са също определящи. При останалите, с по-ниско образование, най-важното е доверието в кандидатите, на каквото и да се дължи то. Важно е да се допълни, че хората с висше образование са по-активни избиратели (както и лидери на общественото мнение) в сравнение с по-ниско образованите. От гледна точка на етническата принадлежност няма по-активни от турците, а за по-голяма част от тях, отколкото за останалите, основно значение имат личното доверие (за 28%) и личността на лидера (за 25%). Обратно - при ромите най-малко 30% не се интересуват нито от критериите за избор, нито от самите избори. Докато при турците и българите като цяло доверието в политиките излиза на преден план като мотив за избор, за ромите най-важни са предложенията на политиките по решаване на конкретните им проблеми.

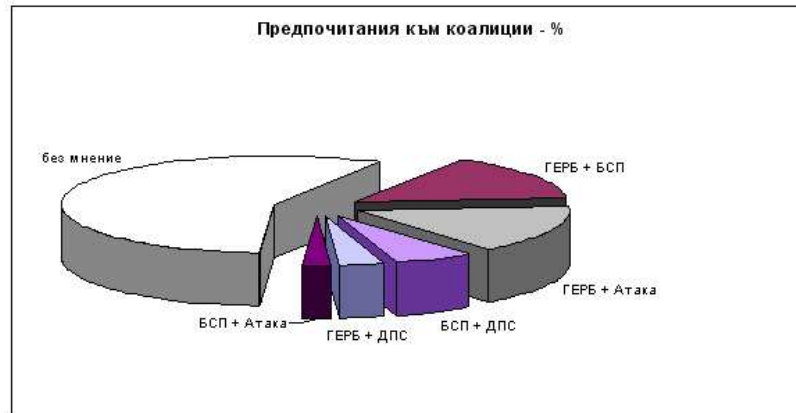
Ролята на лидера е с по-голямо значение за живеещите в по-малките населени места – 17%, за разлика от столицата, където само 11% признават важноста на лидера. Изобщо на лидерските качества като фактор, определящ избора, се позовават по-малък от очаквания дял респонденти. Сравнително по-голямо влияние признават най-възрастните гласоподаватели, респондентите с основно образование, сред турската етническа общност, в малките градове, особено в северната част от страната. За младите, за висшистите, за по-заможните и за софиянците, лидерът на дадена политическа сила или не е толкова важен, или няма достатъчно значим лидер, или просто не е така престижно да посочат този фактор като решаващ за избора си.

При това положение не е изненадващо, че за 40% от запитаните (този относителен дял съпада с дела на възнамеряващите да не гласуват), няма активен политик, който да представлява техните интереси или поне да споделя възгледи, близки до техните. Вместо въпрос за рейтинг въз основа на доверие/недоверие към политици, гражданите бяха помолени да запишат само едно име срещу следния въпрос: "Кой от активните в момента български политици има идеи, най-близки до Вашите?" 40% от запитаните не са посочили никого. Останалите 60% са посочили общо 60 различни имена. 245 отговора или 20.2% от запитаните са написали Бойко Борисов и един респондент е посочил Цветан Цветанов. 11% са посочили Георги Първанов и двойно по-малко – Сергей Станишев. Ахмед Доган получава 3.5% от гласовете, за Иван Костов са 2.8%, а за Симеон Сакскобурготски – едва 1%. Същевременно в списъка има повече имена на политици от НДСВ, отколкото от Атака, ДПС, СДС и ДСБ. Най-много са споменати политици от БСП. Механичното сбиране на гласовете за тях показва по-голяма стойност, отколкото на заявिलите намерения да гласуват за тази партия, което впрочем е валидно също за НДСВ, ДСБ и особено за Атака.

Предпочитания към вероятни следизборни коалиции

Тъй като засега никоя политическа сила не разполага с достатъчна подкрепа за самостоятелно управление, интерес представляват предпочитанията на електората към възможна управленска коалиция от партиите, които със сигурност (засега) ще влязат в Народното събрание. По-малко от половината запитани са изразили мнение по въпроса, зададен по следния начин: "Ако на следващите парламентарни избори никоя партия не спечели абсолютно мнозинство, коя от следните коалиции предпочитате да управлява?"

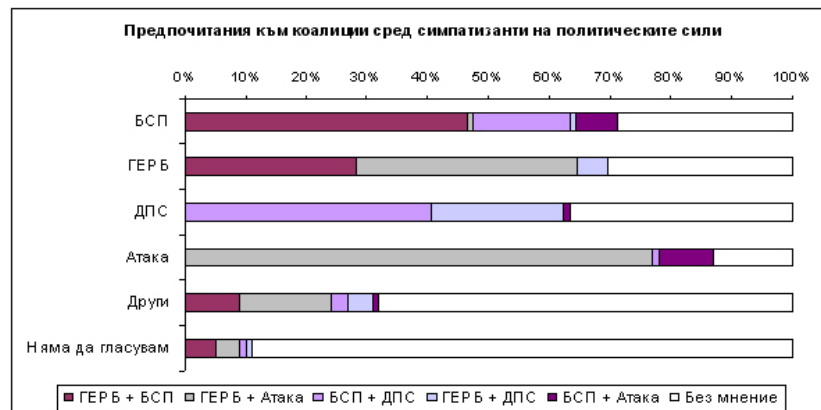
Графика 8

Близо половината от потенциалните гласоподаватели на БСП (47%) предпочитат партията им да влезе в коалиция с ГЕРБ, ако това се наложи след изборите. Болшинството от симпатизантите на ГЕРБ обаче предпочитат за свой съюзник Атака (36%), пред БСП. Не е за пренебрегване, че поддържащите БСП сред "герберите" не са малко (28%) и че нагласите им са по-противоречиви в сравнение с тези на привържениците на други политически сили. Най-слаби колебания има сред поддръжниците на Атака, при които значително по-малък дял са "без мнение" (13%), само 9% допускат БСП като бъдещ коалиционен партньор, а всички останали са готови да се съюзят с ГЕРБ (77%).

90% от заявилите, че няма да гласуват, нямат мнение и не могат да изберат сред очертаващите се като възможни към момента на изследването парламентарни коалиции.

Графика 9

На фона на по-широко приетите следизборни коалиции между ГЕРБ и някои други партии (предимно БСП), се наблюдават наглед парадоксални "етнически отклонения": например по 7% от ромите и българите предпочитат коалиция, която включва ДПС, а около 10% от самоопределили се като турци, предпочитат коалиция без участие на ДПС.

Впечатляващо е, че към коалиция между ГЕРБ и Атака са насочени 18% от предпочитанията в столицата, срещу само 8% за ГЕРБ и БСП. В областните градове няма такава значителна разлика, а в малките градове и селата коалицията между ГЕРБ и БСП е предпочитаната. Разрезът по възрастови групи показва, че симпатиите към тази коалиция (както и към другите с участие на БСП) нарастват успоредно с нарастването на възрастта, докато за коалиция между ГЕРБ и Атака относителният дял остава около 15-16% без значение на възрастта.

ОБХВАТ И МЕТОД НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

През октомври 2008 г., екип на Институт "Отворено общество" София, проведе изследване на общественото мнение "OpenBus - 3". Анализираните тук данни са от блок въпроси за нагласи, оценки и очаквания на пълнолетното население за икономическата ситуация в страната. Данните са събрани чрез пряко интервю в дома на респондента. Изследването е осъществено на база регионално стратифицирана, национално представителна извадка, което дава възможност за анализ на данните и по 6-те района на планиране (NUTS-2). Интервюирани са 1 210 лица на 18 и повече навършени години, разпределени в 120 гнезда.

Максималната стохастичната грешка е $\pm 2,8\%$.

ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА РЕСПОНДЕНТИТЕ В ИЗВАДКАТА	
Пол	%
Мъже	46.7
Жени	53.3
	100.0
Възраст	%
18- 30г.	17.7
31- 45г.	27.2
46- 60г.	27.7
Над 60г.	27.4
	100.0
Образование	%
Висше	25.5
Средно	53,4
Основно и по-ниско	21,1
	100.0
Брой членове на домакинството	%
Един	16.3
Двама	28.9
Трима	23.2
Четирима	19.8
Пет или повече	11.8
	100.0
Социален статус	%
Работят	51.7
Учат; учат и работят	5.7
Домакини, в майчинство	5.1
Безработни	8.3
Пенсионери, вкл. работещи	29.2
	100.0
Етническа принадлежност	%
Българска	83.7
Турска	7.5
Ромска	7.2
Друга	1.6
	100.0
Населено място	%
Столица	17.9
Областен град	39.2
Друг град	15.7
Село	27.3
	100.0
Чист месечен доход на член от домакинство	%
до 210 лв.	25.6
210-300 лв.	14.6
300-400 лв.	15.8
400-600 лв.	24.9
над 600 лв.	19.1
общо	100.0

Методът и инструментариумът на това изследване прави съпоставима информацията по някои повтарящи се въпроси в него и в предишните две, проведени през февруари и юни т.г.

Целта на проучването е да ориентира за настроения и електорални намерения на хората преди да са реално засегнати от кризата.